

О. О. Ковальова,

д-р політ. наук, завідувач сектора НІСД

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ: ЗДОБУТКИ ТА ПРОРАХУНКИ

Враховуючи євроінтеграційну мету України, трансформаційні процеси в державах Центральної і Східної Європи (ЦСЄ) та їх інтеграція до Європейського Союзу (ЄС) мають залишатися предметом наукової дискусії. Основним її питанням, на наш погляд, є таке: як, здійснюючи внутрішні перетворення, найбільш повно скористатися їх позитивним досвідом та водночас уникнути низки економічних прорахунків в ході інтеграції до спільного європейського економічного простору?

Досвід реалізації стратегій європейської інтеграції в ході останньої хвилі розширення Євросоюзу показує, що, по-перше, економічні реформи в країнах ЦСЄ ніколи не були «самостійним» процесом. Вони завжди були підпорядковані цілі вступу до ЄС. Проголошення євроінтеграції основним напрямком соціально-економічного розвитку співпало з початком суспільних трансформацій перехідного періоду. Навіть коли внутрішньополітична опозиція реформам реально їм загрожувала, уряди країн ЦСЄ зуміли відстояти курс на поглиблення реформ, використовуючи як своєрідний щит обов'язок гармонізувати свою діяльність з політикою інтеграції до ЄС. З цього погляду, економічні реформи в ЦСЄ слід оцінити як, насамперед, політичний феномен.

По-друге, саме послідовність євроінтеграційної політики забезпечила суспільну підтримку реформ, що виключило можливість політичного і у економічного «реверсу», незважаючи на усі негаразди у соціальній сфері.

По-третє, «повернення до Європи» у більшості країн ЦСЄ розглядалось суспільством і елітою як засіб подолати економічне відставання від Заходу. Процес європейської інтеграції відбувався в країнах ЦСЄ паралельно з системною трансформацією в напрямку ліберальної демократії та ринкової економіки. Успіх кожного з цих політичних процесів (хоча й здійснюваних за різними правилами) сприяв успіху іншого. Хоча й сьогодні їхні результати оцінюються в ЦСЄ неоднозначно, слід визнати: саме ці результати дозволили досягти рівня, адекватного вимогам Євросоюзу.

Беззаперечно, що головною політичною подією в Центральній і Східній Європі на початку 1990-х рр. стало підписання Європейських угод, які за своїм змістом були модифікованою формою асоційованих угод Європейських Співтовариств з Мальтою, Кіпром та Туреччиною. Розробка перших проектів угод тривала два роки. За завданням Єврокомісії відповідні спеціалізовані інститути ЄС підготували проекти окремих розділів, після детального вивчення яких представниками держав-членів ЄС Європейська Рада наприкінці 1990 р. дала згоду на проведення переговорів. Остаточний варіант проектів асоційованих угод було представлено в січні 1991 р. Опрацьована в той час структура Європейських угод залишилась незмінною для усіх подальших асоційованих угод Євросоюзу. Переговори з усіма країнами ЦСЄ продовжувались мало не п'ять років: в грудні 1991 р. Європейські угоди було підписано з Польщею, Угорщиною й Чехословаччиною, останньою ж серед країн ЦСЄ в червні 1996 р. асоційовану угоду з Євросоюзом підписала Словенія.

Таким чином, переговори щодо асоційованих відносин, як і здійснення попередніх дипломатичних заходів, виявилися, незважаючи на сприятливі геополітичні обставини, справою не одного року.

Характерною рисою стратегії країн ЦСЄ була їхня принципова згода з практично усіма вимогами ЄС. Хоча Польща, Угорщина і Чехословаччина були на час відкриття переговорів членами ГАТТ і мали деякий досвід торговельних відносин із Співтовариствами в рамках угод кінця 1980-х рр. жодна з цих країн не була готовою до компетентного обговорення більш складних питань і не мала для цього кваліфікованих експертів. Так, за свідченням членів делегацій країн ЦСЄ — кандидатів на вступ до ЄС, питання підвищення конкурентоспроможності товарів або державних дотацій були відомі їм лише на академічному рівні, а проблеми лібералізації у сфері послуг чи, наприклад, спільна сільськогосподарська політика залишалися для них *terra incognita*.

Попри це, і Угорщина, і Польща, і Чехословаччина з огляду на швидку перспективу прийняття Євросоюзом позитивного політичного рішення були згодні не аналізувати питання, чи відповідають окремі статті Європейських угод потребам перехідного періоду. Аргументи на користь такої позиції лідерів країн Вишеградської групи знаходяться в площині геополітики. По-перше, радянські війська ще були присутні в країнах ЦСЄ.

По-друге, невдатний московський путч в серпні 1991 р. продемонстрував нестабільність політичної ситуації й потенційну можливість антидемократичних змін в СРСР. По-третє, уявлялось, що перехідний період в економіці триватиме досить довго, а успішні економічні реформи були можливими лише за умови політичної стабільності. Результатом такої політичної стратегії держав Вишеградської групи виявився намір завершити переговорний процес якомога скоріше без спроби провести узгодження позицій між собою.

Країни ЦСЄ, особливо після того, як в червні 1991 р. припинила своє існування Рада Економічної Взаємодопомоги, співробітництво в рамках якої розглядалося ними як вимушене, не використали наявний досвід міждержавної кооперації. На думку багатьох аналітиків, така стратегія була хоч і зрозумілою, але помилковою через те, що їхні об'єднані зусилля могли б суттєво вплинути на зміст асоційованих угод. Дійсно, за іншого сценарію переговорного процесу термін перехідного періоду щодо експорту товарів до західноєвропейських країн був би коротшим, а обмеження значно м'якшими, ніж зафіксовані в Європейських угодах.

Саме згадані аспекти відносин між державами — кандидатами на вступ і Євросоюзом мають бути враховані українською стороною у подальшому співробітництві з ЄС. Принцип «конструктивної інтеграції» України до ЄС вимагає уникнути помилок, що їх припустилися свого часу країни ЦСЄ. Разом з тим, зовнішньоекономічні інтереси України вимагають чіткого усвідомлення того факту, що участь у альтернативних євросоюзному інтеграційних проектах в сучасних геополітичних умовах свідчить не стільки про можливість виступати на європейській арені посередником між Сходом і Заходом, а напередусім, — про відсутність політичної волі дотримуватися задекларованих інтеграційних цілей. Отже, в ході дискусії щодо пріоритетів та середньострокових завдань зовнішньоекономічної політики слід зважати не лише на економічне обґрунтування тимчасової вигоди від бажаного зниження цін на імпортовані газ чи нафту, а й на більш вагомий для українського суспільства чинники.

Політика країн ЦСЄ — сусідів України засвідчує, що саме вони сьогодні складають «групу підтримки» євроінтеграційної стратегії України в інституціях розширеного ЄС. Економічні ж відносини з цими країнами можуть залишитися фактором економічного зростання тільки за умови якнайшвидшого завершення процесу вступу України до СОТ. Лише такий

сценарій передбачає створення в майбутньому зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом. У такому контексті збереження динамічного розвитку політичного й економічного співробітництва України з державами ЦСЄ, перш за все, з Польщею та країнами Прибалтики, має розглядатися як ознака незмінюваності євроінтеграційного курсу нашої держави.

О. Ю. Паценко,

канд. екон. наук, доцент КНЕУ

ЗМІНИ У ВІДНОСИНАХ УКРАЇНА — ЄС ПІСЛЯ РОЗШИРЕННЯ

Приєднання нових країн-членів до ЄС з новою гостротою поставило на порядок денний питання про перспективи членства України в ньому. Проголошений курс на євроінтеграцію України протягом останніх років зазнавав відчутних коливань, перетворившись, на думку багатьох авторів, на фрагмент зовнішньополітичної доктрини. Це, зокрема, знайшло своє відображення в Посланні Президента Верховній Раді «Європейський вибір» (2002 р.), інших програмних документах, які мали би наблизити Україну до ЄС [14]. Але вказані вище коливання спричинювалися явною недостатністю зусиль по створенню внутрішніх факторів наближення України до країн Європи. Наприклад, зростання ВВП протягом останніх років на 8—10 % не знаходило відображення у рівні життя українців, що складало на кінець 2001 р. лише 15 % від середньоєвропейського, зберігалися тенденції до недофінансування програм інтеграції України до ЄС (20 % від передбачених бюджетом видатків 2002 р.) [10], спостерігалися систематичні порушення Угоди про партнерство і співробітництво (УПС) між Україною та ЄС, причому особливо ураженими були сфера торгівлі та інвестицій. Зокрема, серед нерозв'язаних питань лишилися обмеження на імпорт фармацевтичної продукції з ЄС, захист інтелектуальної власності та пільги окремим виробникам українського автомобілебудування.

Нарешті, найбільше питань викликає сьогодні формування Єдиного економічного простору Росії, України, Білорусі і Казахстану з його концепцією різношвидкісної інтеграції [11]. Оскільки зрозуміло, що конкуренція на пострадянському просторі загострюється, то найефективнішим для України було би утворення на основі укладених договорів зони вільної торгівлі для полегшеного доступу на ринки країн ЄЄП